

ZARYS DZIEJÓW ARCHIWUM

Budynek byłego Rządu Gubernialnego Radomskiego
(XX-lecie niepodległości)

Historia Archiwum Państwowego w Radomiu jest związana ściśle z dziejami placówek archiwalnych, istniejących w mieście w XIX i pierwszych dziesięcioleciach XX wieku. W źródłach staropolskich notowane jest archiwum grodzkie, mieszczące się w odrestaurowanej części radomskiego zamku. Komórki zajmujące się przechowywaniem dokumentów istniały również w strukturach licznych urzędów i instytucji, mających siedziby w Radomiu w okresie przynależności miasta do monarchii austriackiej i dobie Księstwa Warszawskiego. W 1816 r. Radom uzyskał rangę stolicy województwa sandomierskiego, zarządzanego przez komisję o tej samej nazwie. Komisja Województwa Sandomierskiego posiadała sprawnie funkcjonujące archiwum, czego świadectwem jest m.in. instrukcja z 1821 r., omawiająca zasady prowadzenia tej placówki oraz tryb przekazywania do niej akt. W późniejszych latach, w związku ze zmianami administracyjnymi, gromadzeniem,

porządkowaniem i udostępnianiem akt do celów urzędowych zajmowały się archiwa Rządu Gubernialnego Radomskiego, Urzędu Powiatowego oraz archiwum miejskie. W 1825 r. w Radomiu powołano również Archiwum Akt Dawnych. Jak informują źródła, wszystkie wymienione placówki borykały się okresowo z trudnościami lokalowymi, posiadając jednak wykwalifikowany i kompetentny personel. Na przełomie XIX i XX wieku w Radomiu działał także Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej, który przejął jako czynną sukcesję ogromne ilości, niezbędnych do bieżących prac, materiałów archiwalnych z kilkunastu urzędów administracji państwowej. Wysoka ranga administracyjna Radomia w dobie zaborów, a także konieczność odpowiedniego zabezpieczenia spuścizny aktowej dziesiątków zlikwidowanych urzędów i instytucji, spowodowała podjęcie przez władze odrodzonej Rzeczypospolitej decyzji o powołaniu w Radomiu Archiwum Państwowego. Odpowiedni dekret w tej sprawie został wydany w lutym 1920 r. Ogromne trudności lokalowe spowodowały jednak, że prace organizacyjne (prowadzone z ramienia Wydziału Archiwum Państwowych w Warszawie m.in. przez Antoniego Rybarskiego) przeciągnęły się aż do maja 1921 r.

Wtedy właśnie archiwum rozpoczęło działalność. Początkowo placówka znalazła siedzibę w kilkupokojowym lokalu przy ul. Lubelskiej (dziś: Żeromskiego) 41, ale jeszcze w 1921 r. przeniosła się do byłej siedziby archiwum Rządu Gubernialnego Radomskiego przy ul. Lubelskiej 53.

ks. Józef Rokoszyński

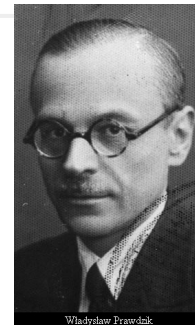
Pierwszym kierownikiem placówki został wybitny historyk, muzealnik i działacz oświatowy ks. Józef Rokoszyński. Nawał obowiązków duszpasterskich i społecznych spowodował jednak, iż po pewnym czasie był zmuszony zrezygnować ze stanowiska. W kwietniu 1924 r. zastąpił go emerytowany podpułkownik Ferdynand Krone. W okresie jego kierownictwa, w archiwum rozpoczęto pierwsze prace nad opracowaniem zasobu. Nasiliły się one wyraźnie od 1935 r., kiedy to kierownikiem placówki został Władysław Prawdzik - historyk i archiwista, pracujący wcześniej m.in. w Archiwum Skarbowym w Warszawie.

W okresie okupacji archiwum nie zaprzestało działalności, choć ograniczyło bardzo poważnie swe funkcje. Pomimo przemieszczenia akt do zastępczych lokali przy ul. Staszica 7 i Pierackiego 12, zasób archiwum przetrwał wojnę bez większych uszczerbków. Było to w dużej mierze zasługą kierownika i pracowników placówki, m.in. wybitnego historyka Franciszka Paprockiego.

Oni też już w kilka godzin po zakończeniu walk o miasto, zajęli się zabezpieczeniem resztek akt Gubernatora Dystryktu Radomskiego i innych urzędów okupacyjnych, których Niemcy nie zdołali ewakuować. Już w lutym 1945 r. podjęto starania u władz miejskich o przyznanie archiwum lokalu o powierzchni magazynowej, pozwalającej na scalenie rozproszonego zasobu. Niestety, nie zakończyły się one sukcesem. We wspomnianym roku placówka zdołała jednak uruchomić prowizoryczną pracownię naukową. Przez blisko 20 lat po zakończeniu wojny radomskie archiwum borykało się z ogromnymi problemami lokalowymi. Rozproszenie zasobu liczącego ok. 1500 m.b. i fatalne warunki przechowywania znacznej jego części, wpływały negatywnie na efektywność wykonywanych działań. Kłopoty te udawało się jednak pokonywać dzięki wysiłkowi pracowników, ich wysokim kompetencjom i dużej wiedzy merytorycznej. Archiwiści przeprowadzali kwerendy zlecone przez administrację państwową, udostępniali akta dla badań naukowych, opracowywali systematycznie kolejne zespoły. W 1950 r. nastąpiła też poważna zmiana w statusie placówki. Została ona Oddziałem Powiatowym (w rok później Oddziałem Terenowym) Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach, a Władysław Prawdzik łączył przez pewien czas funkcje dyrektora archiwów w Kielcach i Radomiu.

W końcu lat pięćdziesiątych władze miejskie zaproponowały oddanie na potrzeby archiwum zabytkowego gmachu dawnego ratusza w radomskim rynku. Propozycja ta została przyjęta, jednak z powodu poważnych zniszczeń obiektu i konieczności

jego adaptacji, pierwsza faza remontu zakończyła się dopiero w 1963 r.

Prace te nadzorował Władysław Prawdzik, a po jego śmierci w 1959 r. nowy kierownik placówki - Helena Kisiel. Zyskanie przez archiwum odpowiedniej powierzchni magazynowej i dobrych warunków pracy pozwoliło na intensyfikację działań nad opracowaniem zasobu. W ciągu następnych lat archiwum współorganizowało także wiele sesji naukowych, wystaw i innych przedsięwzięć popularyzatorskich, współpracując na tym polu ściśle z ośrodkami akademickimi, stowarzyszeniami regionalnymi oraz lokalnymi władzami.

Wprowadzenie w życie w 1976 r. reformy administracyjnej kraju i uzyskanie przez Radom statusu miasta wojewódzkiego, było znaczącym wydarzeniem także dla dalszych losów archiwum. We wspomnianym roku dawny Oddział Terenowy został przekształcony w samodzielne Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Radomiu. W 1983 r., na mocy ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwaliach, nazwę zmieniono na: Archiwum Państwowe w Radomiu. W takim brzmieniu obowiązuje ona do dziś. W ciągu dwóch ostatnich dekad instytucja zwiększyła znacznie zakres swych działań, przede wszystkim w związku z poważnym wzrostem wielkości zasobu, zwiększeniem się liczby zlecanych kwerend, a także bieżącym udostępnianiem przechowywanych materiałów. Po przejściu w 1986 r. Heleny Kisiel na emeryturę, dyrektorem placówki został Henryk Szostek.

W okresie tym nasilono prace remontowe na terenie obiektu, co pozwoliło na stworzenie lepszych warunków pracy i zwiększenie powierzchni magazynowej. W początkach lat dziewięćdziesiątych, oprócz bieżących działań związanych z opracowywaniem zasobu, troską o jego odpowiednie przechowywanie i sprawne udostępnianie, rozpoczął się również proces komputeryzacji archiwum. Systematyczny wzrost liczby komputerów i ich różnorodne wykorzystanie, ułatwiło przeprowadzenie prac ewidencyjnych, pozwalając też na sprawne tworzenie pomocy wyższego rzędu (indeksy, skorowidze, bazy danych itp.).

